

God Jul 1988!

I studiecirkelarna TVÄRNÖ FÖRR OCH NU har en hel del hänt under året. Som bevis på detta och som julhälsning sänder vi några utskrifter.

Sonja Edin har bidragit med redogörelse för fisket i gångna tider.

Det finns en hel del ytterligare material, som kommer vid ett annat tillfälle. Bl a har intervjuer gjorts med Märta Bauman, Astrid Johansson, Gösta och Elsa Eriksson i Karlholm, Emma Max och Anna Dahlberg (Bredö Anna). Ett stort tack till alla "intervjuoffer", som så välvilligt ställt upp.

Vi gläder oss åt den fina gemenskapen i cirkelarna och åt deltagarnas stora intresse.

Vintern kom tidigt den här säsongen. Kanske våren gör det också ... När isarna gått och blåsipporna börjar titta fram i backarna hoppas vi få mötas i cirkelarna på nytt.

Till dess - EN RIKTIGT GOD OCH GLAD HELG och en fin vinter
önskar

Inga-Maja och Martin
Inga-Maja och Martin
cirkelledare

Intervju med Amy Mattsson, Norrgården, Tvärnö den 9 april 1988

Amy är flitig deltagare i studiecirkeln Tvärnö förr och nu. En dag ringer jag henne och frågar om jag kan få komma över och göra en liten intervju. -Inte har jag mycke att berätta, säger Amy, men kaffe ska du få. Så typiskt Amy, gästvänlig och generös.

Hon tar emot mig i sitt stora, skinande rena kök med gladmönstrade gardiner. Själv är hon en bild av den perfekta husmodern, klädd i vitt förkläde med bröstlapp. Hon är van att styra och ställa i sitt stora, vackra hem, och maken Sven får något varmt i blicken, när han ser på henne. Det syns att han är stolt över sin hustru. -Men så är Amy också en riktig charmflicka, trots sina sjuttiofem vårar.

Visst har Amy mycket att berätta. Ann-Kathrin Sandblom, också cirkeldeltagare, har skrivit ut intervjun i dess helhet. Hon hade tänkt göra ett sammandrag av den till det här utskicket, men tiden har inte velat räcka till. Ni får nu intervjun oarbetad. Jag föreställer mig, att ni kan höra Amys röst, när ni läser hennes inlägg.

Tack Amy för fin insats, och tack Ann-Kathrin för utskriften!

Ann-Kathrin Sandblom

I-M: Det är roligt att få komma hit Amy? Jag vill gärna fråga dig lite om den här gården. Hur stor är den?

A: Fyra rum, hall och kök på nedre botten och fyra rum, hall och garderober på det övre planet.

I-M: Hur länge har ni haft den här gården i släkten, vet Du det?

A: Den är från början av 1900-talet, i alla fall. Det var min farfar Karl-Erik Söderström och farmor som kom hit då. Gården är hitflyttad från Raggarön, från början var det en gruvbyggnad. Den revs och byggdes upp här. I början på 1900-talet reparerades den och man byggde till den med kammare och kök.

I-M: Här levde då Din farfar och farmor med barn, hur många hade de?

A: Det var fyra barn som levde men flera dog i difteri på den tiden.

I-M: Gustaf Söderström var en av dessa fyra!

A: Ja. Min pappa var äldst av barnen och han hette Karl-Henning Söderström.

I-M: Honom har jag aldrig träffat men jag hörde talas om honom när vi kom hit till Tvärnö. Gustaf hade två systrar också som hette Augusta och Therese och som flyttade till Amerika. Therese var hem hit och hälsade på har jag hört.

A: Ja, två gånger var hon hemma och hälsade på.

I-M: När var hon hemma sista gången, kommer Du ihåg det?

A: Det måste vara en 8-9 år sedan och då var hon 90-91 år gammal. De hade aldrig haft någon så gammal på flygplanet har jag hört.

- I-M: Hon var pigg och amerikanska var hon.
- A: Ja, det var lite svårt att förstå henne ibland när hon pratade.
- I-M: Jag har hört att hon var så pigg att hon tog danssteg på midsommarafton, Gustaf och hon.
- A: När hon var ung hade hon varit morsk har jag hört.
- I-M: Och sedan, hur många syskon har Du.
- A: Vi är tre som lever, Herbert är död, han var yngst av oss. Astrid är äldst och så jag och Henry.
- I-M: Hur länge har Sven och Du haft det är huset och lantbruket.
- A: Sedan 1952, tror jag.
- I-M: När gifte ni er?
- A: Det var 1946 på nyåret.
- I-M: Ni har två barn och ett stort och fint hem som det är mycket roligt att få komma till och som vittnar om handaflit alldeles väldigt.
- A: Man försöker ju!
- I-M: Och det är generationer innan som också hållit på.
- A: Vi är tredje generationen som lever här.
- I-M: Du har vävt mycket i Dina dar.
- A: Ja, det har jag och det gjorde mamma också. Man fick ju lära av mamma.
- I-M: Vad vävde ni får någonting?
- A: Allting, det var handdukar, lakan, dukar, servetter, mattor, gardiner, ja, allt som kunde tänkas, får man säga.
- Väv till underkläder, skjortor och blåkläder. Ylleskjortor med, de var röd- och svartrandiga. De måste ha kliat på kroppen.
- I-M: Var det till vardagsplagg eller finplagg?
- A: Det var vardagsplagg, man tillverkade också yllekalsonger av hemspunnen ull.
- I-M: Hade ni får på gården?
- A: Ja, får hade vi, men jag har inte varit med om att tillverka yllekalsonger men man såg här efter gammalt att det funnits.

- I-M: Du kanske har sådana saker kvar här i lådorna.
- A: Nej, det tror jag inte, de har nog försvunnit nu.
- I-M: Hur sydde ni?
- A: Skjortor sydde vi här hemma, det var vanligt på den tiden. En byxsömmerska kom till gårdarna och försökte snickra till åt karlarna - hon hette Frida Andersson. Hon sydde byxor.
- I-M: Bodde hon här på Tvärnö?
- A: Ja, hon bodde nere vid Sandvik, en bit härifrån. Det var ju så överallt på landet att vävstolarna skulle vara i farten. Ibland ledsnade man nog, det kommer jag ihåg.
- I-M: Sedan när Du blev äldre har Du väl ägnat Dig åt annat också, knutit ryor och broderat?
- A: Ja, det med, sytt, stickat och virkat.
- I-M: Och ägnat Dig åt hemmet?
- A: Ja, man försöker ju så gott det går.
- I-M: Det går bra, det ser man. Kan Du berätta hur Du hade det när Du var liten.
- A: Vi gick i Tvärnö skola, rätt över skogen här. Bergavägen på sommaren och Myravägen på vintern med matsäcksväskan på ryggen.
- I-M: Vad hade ni i den då?
- A: Smörgås då förstås med hemkärnat smör, hembakat bröd och ibland hade vi väl mjölk med oss. Matsäcksväskan kunde bli lite smetig ibland kommer jag ihåg. Det var så det.
- Efter skolan - 1927 konfirmerades jag i Harg.
- I-M: Hur kom ni dit då?
- A: Vi åkte båt, ibland fick vi ro men annars var det motorbåt.
- I-M: Varifrån åkte ni då?
- A: Från Sven-Olofs här nere. Gustaf, farbror min, hade båt och han körde oss ibland men det hände att vi fick ro också, Nanny och jag. Men när det blåste vågade man inte släppa ut oss på sjön utan då fick vi stanna hemma.
- I-M: Ni var inte rädda för vatten?
- A: Men, man var van vid sjön och man kunde ju ro.

- I-M: Ni gick väl på isen också?
- A: Det var roligt det, att åka sparkstötting och skridskor åkte vi också. Det var blank is på den tiden, det var inte som nu.
- I-M: Var det spiskrokar ni åkte på?
- A: Det var inga rör som de har nu för tiden. Ibland gick snörena av på skridskorna.
- I-M: Fick ni börja hjälpa till tidigt hemma?
- A: Vi fick mjölka när vi gick i skolan. Det var annat än nu det.
- I-M: Innan ni gick till skolan?
- A: Ja, ibland fick vi det.
- I-M: Vilken tid började ni skolan på morgnarna?
- A: Det var nog vid halv nio.
- I-M: När fick ni gå hemifrån då?
- A: Senast åtta fick vi nog gå hemifrån genom skogen och ibland hade vi mjölkat innan.
- I-M: Och ni hann i tid då?
- A: Inte annat än vad jag kan minnas så hann vi i tid.
- I-M: Sedan fick ni också hjälpa till inne?
- A: Ja, det var med allt möjligt det på morgnarna. Det var stora sängar på den tiden. Man fick bära och bädda upp för alla låg ju mest i köket.
- I-M: Ja, det var ju så på den tiden. Det var förstås inte lätt att elda upp så här stora hus.
- A: Nej, då fick vi bädda upp istället med något vitt sängtäcke. Det skulle vara snyggt.
- I-M: Hur hade ni annars för hjälp här hemma, hade ni anställda?
- A: Det var dräng då förstås och så kunde vi ha en piga med – det hette så på den tiden. Men sedan blev vi större och då fick vi vara med och hjälpa till från början.
- I-M: Var fick ni pigorna ifrån?
- A: De kunde vara från Raggarö, en hade vi i alla fall därifrån. Och fick de tag i någon så anställdes den.
- I-M: När ni hade konfirmerats var det dags att röra på sig lite!

- A: Vi ville vara ute vi förstås. Det var fester här vid Raggarö, Tuskö och Nålsterby. Då fick vi mest gå dit. Men när vi blev större fick vi cyklar.
- I-M: Cyklade ni genom skogen?
- A: Vi gick ner här mot Älvsnäs, ner på den här sidan.
- I-M: Fanns det bra väg där då? Körväg?
- A: Tänk så vi fick jobba med cyklarna. Vi fick lägga dem i ekstocken. Många gånger var det tur att vi inte dränkte oss. Man har tänkt på det efteråt.
- I-M: Två cyklar i ekstocken?
- A: Det kunde vara tre med ibland. Men vi hade väl några karlar med som kunde hjälpa oss. Sedan hade vi dansbana vid Mellbyn.
- I-M: Du tyckte det var roligt att dansa.
- A: Ja, det tyckte jag var roligt.
- I-M: Vad dansade ni på den tiden?
- A: Det var vals och hambo och vad som förekomma kunde på den tiden.
- I-M: Det skulle vara lite fart då!
- A: Ja, och så hade vi mycket logdans, det var "vældans" roligt.
- I-M: Hade ni det här hemma också?
- A: Ja ibland hade vi det eller på västra Tvärnö och på granngården här och sedan var det SLU-möten som vi hade på den tiden och då var det alltid dans efteråt.
- I-M: När träffade Du Sven då?
- A: Honom har jag väl känt igen nästan jämnt, tänkte jag säga. Det var inte så långt borta.
- I-M: När började ni "kila stadigt", hur gammal var Du då?
- A: Det minns jag inte på "rak arm". Man hade väl andra killar ibland också. Det hände det med.
- I-M: Ni hade väl kalas också. Det har vi talat om tidigare. Men på en så här stor gård kalasades det väl en del.
- A: Kalas hade vi och då gick det för varv här på gården. Dansade kring julgranen, kaffe med bröd och allt möjligt gott på julen, det kommer jag ihåg.
- I-M: Hade ni frukt också på den tiden - eller kom den senare?
- A: Det hände förstås att vi hade frukt.

- I-M: Apelsiner? Äpplen?
- A: Äpplen var vi väl självförsörjande med.
- I-M: Hade ni några särskilda jultraditioner?
- A: Julgran hade vi i alla fall och julafton firade vi.
- I-M: Hur hade ni det med julbockar?
- A: Menar Du sådana man sätter i julgranen?
- I-M: Nej, jag tänkte på halmbockar.
- A: Ja, det var på senare tid som Herbert, bror min, gjorde den där stora som vi har där uppe.
- I-M: Jag såg den i julas och det var den vackraste julbock jag någonsin sett.
- A: Den är fin, jag tror att han gjorde tre stycken. Han tog sig till en höst och tog råg och snickrade till en träställning sedan försökte han med halm.
- I-M: Har Du också hållit på med halmslöjd?
- A: Nej, det har jag inte. Det kan jag inte skryta med.
- I-M: Nu hoppar jag lite och jag tänker än en gång på de där båtfärderna. Har Du varit med om något särskilt dramatiskt någon gång.
- A: Ja, det var den där gången, som jag berättade om, när vi var ute och det var en sådan storm. Då vi var på Söderön på dans och det blev oväder. Man får väl vara glad att man lever. Den där Gösta Bohman hade en motorbåt på den tiden och vi samlades i den och det gick en sådan sjö. Och som jag sade förra gången så hade vi nya kappor. De var så våta när vi kom hem och skorna! Det sköljde över hela båten. Vi satt ute hela dagen. Dagen efter fick vi vara hemma för kapporna var inte torra.
- I-M: Hur många var ni i båten?
- A: Vi var rätt många. Den kanske var full båten och regna och blåste, åska tror jag inte att det gjorde.
- I-M: Var det på hösten?
- A: Det var kanske i slutet av augusti. Vi såg när vi var inne på festplatsen att det började mulna och bli mörkt på himlen men inte trodde vi att det skulle bli så. Hade vi gett oss iväg med det samma så hade det kanske gått bättre. Det var inte roligt - det glömmar man inte.
- I-M: Jag förstår det. Hur klarade ni inköp och så på den tiden. Det gick väl åt mycket matvaror ändå.

- A: Det fanns en affär rätt över sjön i Älvsnäs. Postgången var där och vi turades om att gå en vecka i taget och hämta posten.
- I-M: Ni hade inte ärenden så ofta vid Tuskö?
- A: Nej, det var de vid Västra Tvärnö som gick dit över täppbron, vi kallade den så.
- I-M: Den vägen som ni kom till Älvsnäs, var det en väg där det gick att köra med häst och vagn.
- A: Det var en byväg ner till vattnet, men sedan fick vi ro rätt över sundet, eller om det fanns en båt ibland.
- I-M: Hur många meter var det?
- A: Det är svårt att säga - men det var ett stort sund. Blåste det kunde det vara knepigt nog.
- I-M: Om vi går till lite praktiska saker - hur gick tvätten till?
- A: På den tiden, som alla vet, tvättade man höst och vår. Det var tvättbrädor som man använde.
- I-M: Vad hade ni för tvättmedel, kommer Du ihåg det?
- A: Efter gammalt använde man hemkokt såpa, men det har aldrig jag varit med om.
- I-M: Vad kokade de den på?
- A: Det var väl av talg, men det har inte jag varit med om.
- I-M: Har Du varit med om asklut då?
- A: Jag vet att mamma kokade, men jag var ju liten då.
- I-M: På den tiden var det såpa och Persil!
- A: Det kom en del tvättmedel. Efter gammalt klappade de tvätten, men det har jag inte heller varit med om.
- I-M: Så ni körde inte ner och sköljde vid sjön ni?
- A: Det kunde hända ibland och vi hade en bäck uppe där som vi kallade för "Klappbäcken".
- I-M: Här i skogen?
- A: Rätt upp i skogen, en stor en med klart vatten på våren då isen gått ur. Den heter "Klappbäcken" än idag.
- I-M: Finns bäcken kvar, ligger den långt upp i skogen? Den har jag aldrig sett.

- A: Den ligger några hundra meter här bakom. Det kunde hända att vi körde ner till sjön ibland. Det var väl finare vatten, saltvattnet.
- I-M: Ni hade får, sade Du, som ni hanterade hemma?
- A: Usch ja, klippt får har man väl gjort sedan man var så liten så. Men det var inget roligt göra.
- I-M: Tvättade ni ullen?
- A: Nej, jag vet inte?
- I-M: Kardade och spann?
- A: Mamma gjorde det - vi har inte hållit på så mycket med det. Det var mest de gamla förr i tiden.
- I-M: Lin?
- A: Ja, det kan jag!
- I-M: Blå vackra fält! Roligt?
- A: Ja, det är det och spinna med kan jag.
- I-M: Det kan jag förstå!
- A: Nog kan jag hantera lin alltid!
- I-M: Du är nog duktig på det! Hade ni bastu till linet?
- A: Ja, de rev bort den som hörde gården till efter gammalt så vi fick låna granngårdens. Först bråkade vi linet en kväll, det var rysligt roligt sedan skäktade vi den.
- I-M: Röta då, gjorde ni det vid bäcken?
- A: Här ute på gården, pappa gjorde det han sänkte linet efter gammalt han kunde det, pappa, och det blev så vitt och fint.
- I-M: Sänka?
- A: De kallade det för sänka. De rötade det i vatten men först band man ihop linet och det blev så vitt, gult och väldans fint.
- I-M: Är det roligt att spinna lin.
- A: Ja, det är roligt det.
- I-M: Har Du vävt en del av hemspunnet lin?
- A: Ja, usch ja. Vävstolen gick jämt, Astrid och jag.
- I-M: Fulla lådor med dukar?

- A: Ja, nog har jag mycket med hemvävda dukar. Var det något nytt mönster så fick man tigga något nytt spännande. Ja, dukar har vi mycket - det var så på den tiden.
- I-M: Det var väl en husmors ära att ha ett fint linneskåp.
- A: Mamma och jag var mycket för att väva. Jag minns när mina ungar var små. Först satt jag i vävstolen så gnodde hon här nere. Först jag vävde. Hon var så mycket för det där. Hon var duktig att väva.
- I-M: Och så hade ni skåp med krusade örngottsband.
- A: Det kunde väl hända det med, att det blev det.
- I-B: På den manliga sidan vad gjorde man då här hemma? Hade man sadelmakeri också här hemma på gården?
- A: Nej, inte vi inte. Karlarna, de hade väl sitt för sig de.
- I-M: Träslöjd?
- A: Jag vet inte.
- I-M: Laggning och sådant där, gjorde de det hemma?
- A: Nej, det vet jag inte att de höll på med.
- I-M: Hur gick det när någon blev sjuk och hur gick det att föda barn med barnmorska?
- A: Ja, vi är väl födda här på gården. Det var visst en gammal gumma som kom, det var så på den tiden. Hon fick väl vara barnmorska.
- I-M: Någon slags jordemor.
- A: Ja, det var väl det.
- I-M: Är Dina barn födda här.
- A: Nej de är födda på BB i Östhammar.
- I-M: Fanns vägen på den tiden?
- A: Ja, och de var döpta när de kom hem. De är döpta på BB båda två, det var bra det.
- I-M: Hur var det annars när någon blev sjuk?
- A: Det fanns motorbåtar att skicka ut då.
- I-M: Det måste ha varit ganska krångligt att ta dem till sjukhus och att få ligga i båten om man var sjuk.
- A: Det fick väl gå, jag vet inte att det varit något större missöde, vad jag kan minnas.

- I-M: Hur var det när barn blev födda, grannfruarna kom väl och tittade. Hade de någon förning med sig?
- A: Jag vet inte, det kanske de hade på den tiden.
- I-M: Var det något särskilt?
- A: Det kan jag inte säga att det var något särskilt.
- I-M: Jag minns att när jag var liten, där jag kommer ifrån, kom de ofta med ölsupa.
- A: Nej, jag vet inte, jag har hört berättas om det efter gammalt att de hade visst det.
- I-M: Det skulle vara nyttigt för mjölktilförseln.
- A: Det kanske fungerade så.
- I-M: Det fanns väl en hel del sjöfarare här på Tvärnö, sjömän och sjömanshustrur, känner Du till några sådana?
- A: Ja, att det var vedskutor som kom och lade till här och lastade in sjöved det minns jag och att de kallades för skeppare på den tiden.
- I-M: Var det sådant som avverkats här i skogarna?
- A: Det var väl mest sjöved de sålde på den tiden.
- I-M: Sjöved, säger Du? Varför kallar Du det så?
- A: Jag vet inte, lång kastved.
- I-M: Kanske skulle de ha det att elda pannorna med på sjön.
- A: De lastade in den ombord och sålde den väl vidare och for in kanske mot Stockholm.
- I-M: Så kom det väl andra båtar hit ibland också.
- A: Ja, det gjorde det.
- I-M: Du kanske åkte med dem ibland?
- A: Ja, det har jag, det var roligt det.
- I-M: Kommer Du ihåg vad de hette?
- A: Najad hette en och sedan var det Öshammar I och II.

- I-M: Var lade de till?
- A: Här nere hos Sven-Olofs och så vid Väster-Tvärnö vid Eva Söderkvist. Det var också en båt som hette Lisa. Vi fick åka med när det var marknad inne i Östhammar.
- I-M: Då var det full fart?
- A: Det var "vældans" roligt det, när man var barn att åka ångbåt.
- I-M: Sålde ni på marknaden också?
- A: Nej, inte vi men andra sålde t ex äpplen.
- I-M: Saltströmming?
- A: Ja, inte härifrån. Det var mest från Gräsö som de kom ifrån och sålde.
- I-M: Åkte ni aldrig söderut med båten?
- A: Inte vad jag minns. Det blev mest Östhammarsresor.
- I-M: Hur lång tid tog det till Östhammar med båten?
- A: Ja, det är svårt att säga. De gick ganska fort de där båtarna.
- I-M: Var det kapten med uniform och allt.
- A: Ja, det var det, styrman eller vad de kallades på den tiden.
- I-M: Hände det att ni var inne och roade er i Östhammar?
- A: Ja, vi hade roligt på vårt vis.
- I-M: Var Du med i någon förening när Du var ung?
- A: Det var SLU vi var med i här ute, annars vet jag inte.
- I-M: På Raggarö var väl Blåbandsföreningen stor.
- A: Ja, men i den var inte vi med.
- I-M: Var det bönemöten också?
- A: Ja, det var det mycket. Vid Tuskö och Nälsterby, på Raggarö var det också ibland. Det var roligt det. Vid påsk var det fester.
- I-M: Missionsförbundet då?
- A: Här vid Tuskö var det Missionsförbundet.
- I-M: Var låg det bönehuset vid Tuskö, finns det kvar?
- A: Jag tror att det finns kvar uppe i byn. Man kom ut och träffade folk.
- I-M: Hur kom ni till de tillställningarna.

- A: Ibland cyklade vi, men för det mesta gick vi till fots på den tiden.
- I-M: När ni skulle till Tuskö måste ni över Tuskötäppan. Hur gick det till?
- A: Vi gick väl på någon spång.
- I-M: Gick ni eller cyklade ni?
- A: Det gick på ett ut. Vi gick mycket på den tiden.
- I-M: På en liten stig?
- A: Det var det väl innan vi kom fram vid Täppbärgen där.
- I-M: På de där tillställningarna träffade ni grabbar förstås?
- A: Ja, vi hade väl lite kul ibland när vi gick hem och pratade och skojade.
- I-M: Så hade ni väl någon med på hemvägen förstås.
- A: Ja, det är klart.
- I-M: Någon kanske t o m hade cykel.
- A: Det hände, men det var så dåliga cykelvägar på den tiden.
- I-M: De bjöd på skjuts ibland kanske.
- A: Det hände nog det med.
- I-M: På pakethållaren eller stängen, ramen. Det var då det, nu åker ni bil.
- A: Det är andra tider nu.
- I-M: Hur länge har ni haft bil?
- A: Det är nog i 35 år tror jag.
- I-M: Gården driver ni fortfarande och djuren har ni kvar.
- A: Ja, det har vi.
- I-M: Ni är fantastiska som orkar.
- A: Ja, det går när man får hjälp så.
- I-M: Hur många djur har ni?
- A: Jag har inte räknat dem. Det är rätt så fullt med både ungdjur och kor. Grisar, kalvar och höns är det med.

- I-M: Har Du många höns?
- A: 50-60 tror jag. Vi äter påskägg nu till påsk.
- I-M: Jag kan förstå det. Mjölken levererar ni till mejeriet. Tank-bilen kommer.
- A: Ja, det är bra det.
- I-M: Hur ofta kommer den då.
- A: Den kommer nu vid 12-tiden, den har ändrat tid förr kom den på morgonen.
- I-M: Hur ofta?
- A: Varannan dag.
- I-M: Hur mycket mjölk levererar ni?
- A: Det är svårt att säga. Nu för tillfället är det rätt mycket. När man har kalvkor blir det så.
- I-M: Det kommer små fina kalvar så här på vårkanten.
- A: Ja, men nu väntar vi nog inte någon mer kalv.
- I-M: Så har ni blivit medlemmar i en studiecirkel som heter "Tvärnö - förr och nu" och det är den vi pratar för nu.
- A: Ja.
- I-M: Vi vill säga så här att vi som är hitflyttade mer eller mindre tycker att det är roligt att ha er infödda med, för det är ni som vet något om Tvärnö från gångna tider.
- A: Det är klart det. Om man skall säga det, så är det väl så.
- I-M: Vi sätter ett stort värde på det och hoppas att ni skall trivas i cirkeln i fortsättningen också.
- A: Vi får väl göra det!
- I-M: Tack så mycket för idag!
- A: Tack!

F I S K E T

Fiske bedrevs med nät, ryssjor, storryssjor, långrev, not, och skötar för strömming. På isen med sax och ståndkrok.

Notdragning bedrevs nog ganska mycket av Per Persson i Östra Tvärnö efter vad Oskar Edin berättat, också på vintern. Då kördes fisken med häst och släde till Herräng och Hargshamn.

I Tuskösundet drogs not under flera årstider. Bönderna i byn fick sig tilldelat varsin dag (natt). På så sätt gick de varvet runt. Det måste vara ganska många som hjälptes åt i notlaget. Vinternot särskilt, då det skulle huggas hål i isen och linorna föras med långa stänger från hål till hål under isen. På det sättet drog man ut den i en cirkel. Not-en drogs sen ihop som en säck och upp genom ett stort hål i isen, med fisken i. Ett tungt och slitigt jobb. På så sätt drogs not efter beten (små mört) till saxfisket.

Jag minns en dag två veckor före jul år 1948. Karlarna Oskar, Rikard Edin, Helge, Nils Lindstedt, Sven Söderström, Algot, Olle Eriksson från Yttersby drog efter betesmört i Tvärnösundet utanför Söderströms gård. Det blev kväll och noten var full av mört som sen skulle räknas i mörkret och tömmas i sumpar vid Sundskär och hos Lindstedts. Jag höll på att koka, steka och konservera julgrisen så min rykande varma köttsoppa smakade dem gott när de tog en paus på kvällen för att sen fortsätta till 12 - 1 på natten. När sen betesköparna kom dagarna efter skulle det också bjudas på kaffe med dopp.

Nätfisket bedrevs nästan året runt. På våren efter ismört. Abborre och gädda i oktober, Simondagen den 28:onde och halva november på grunt vatten efter sik som var utmärkt att salta in. Den salta siken kunde man lägga in som sill, steka och koka med äggsås till, mycket gott! Rommen inte

att förglömma, den saltades, kryddades och lök till. Även en sked konjak om det fanns. Sikrommen betalades ganska bra av uppköpare.

Ryssjor de små sattes ut i vikarna på våren för gädda. Ibland kunde det vara en stor svartbrun sutare i som flåddes och sen stektes.

Storryssjor, med ringar som var runt två meter i omkrets. Det var stora tunga redskap med nätarmar in mot land och tre stora ankare ut åt sidorna. De sattes ut på höstarna när siken kom, det kunde även finnas en och annan gädda i den.

Långrev lade man när allöven var stora som råttöron. Då kunde det bli ål. Mums! Man lade också på sommaren efter strömmingsfisket som började i mitten maj och fortsatte till början av juli.

Strömmingsskötarna lades vid 3-tiden på eftermiddagen. Vid 12-1 på natten ringde väckarklockan, då var det dags att dra skötarna. Fångsten skulle sedan skakas och plockas av. Strömmingen skulle sedan sköljas och läggas i lådor om 30 kg/st. Lådorna kördes till Hargshamn eller Herräng. Detta pågick under 40 - 60-talet.

Sax, (tidigare ståndkrok) sattes ut på isen. Hål högs upp där saxen sänktes ned betad och gillrad. Ett kallt och slitigt jobb. Fångsten drogs på en kälke i alla väder, ofta i mycket snö och stöp. Det kunde också gå lättare på en spark över blanka isar och i solsken.

Nu finns inga yrkesfiskare kvar här. Vi ser bara sportfiskare med sina kastspön och strömmingspilkar. Några trot-sar novemberkylan och lägger nät för sik.

Sid 16 salomas

1

HOS LISA OCH ESKIL I KVARNGÄRDET

Nittonde mars 1988, tre dagar före vördagjämningen detta underliga år, när årstiderna tycks ha bytt plats. Varm vinter, våren långt på väg, och så nu helt plötsligt mer snö än någonsin tidigare i vinter. Termometern visade tio minusgrader i morse, men solen tar ordentligt, och smältvattnet strömmar utför de långa, sylvassa istapparna, som farligt hänger ned från taken på husen vid Kvarngärdet, när Martin och jag stiger ur bilen uppe på gårdsplanen. Dörren till ladan står öppen, och där ser vi rader av stora mjölkflaskor för mejerileverans i gångna tider, och så en modern snöslunga strax intill.

Mangårdsbyggnaden är stor med gula dubbeldörrar in från gården, en bred korridor genom hela huset, och så dörrar mot baksidan, som också den ser ut som en framsida, och som vätter mot landsvägen. Huset ligger högt i en vacker björkdunge med utsikt över viken.

Vi öppnar den gula porten, går genom den breda korridoren och knackar på dörren längst till vänster. Vi vet, att där finns köket, och där finns syskonen Lisa och Eskil, som vi i dag ska be berätta litet om gamla tider. För vår studiecirkels räkning. Vi har förvarnat om vår ankomst, och Lisa har kaffet framdukat på det stora runda köksbordet, när vi kommer. Efter kaffet plockar jag fram bandspelaren, och så kommer samtalet igång på ett naturligt sätt.

Jodå, Lisa och Eskil är barnfödda på gården, som flyttats hit från annan plats på Tvärnö, i närheten av Hörners. Det var morfar, som flyttade hit huset i samband med laga skiftet 1878. Morfar kom från Frebbenbo i Valö. Lisa och Eskils föräldrar tog vid efter sina föräldrar.

SYSKONPARET HAR MÅNGA BARNDOMSMINNEN

Man fick börja i tid

Tidigt fick man hjälpa till med småsysslor. Lisa fick hjälpa till inomhus, och Eskil fick tidigt hjälpa till att skotta lagärn innan han gick till skolan på morgnarna. Kvinnfolken mjölkade och karlarna skötte hästarna. Så skulle det vara.

Hur var det i skolan? Hur var lärarinnan? Den första var inge vidare. Hon hade gunstlingar. Eskil hörde inte till den gruppen. Men sen kom Karin Ekstrand, som gifte sig med Arvid Söderström, och hon var ju bra. Hon var lika mot alla.

FARSAN KUNDE NÄSTAN ALLT

Farsan kunde nästan allt, säger Eskil. Ingen kunde slå honom på fingern när det gällde smide. Han gick i gårdarna och smidde, och snickra kunde'n också. Han kunde gå direkt från åkern till verkstan och jobba till sena kvällen innan han åt mat. I kvarngårdsköket finns många fina saker kvar. En handskuren piggtittare, en skänk och en säng är några prov på farsans kunnighet. Hästarna fick hemgjorda selar, och uppe på vinden finns fortfarande hemgjorda laggkärl.

Smedjan, där fadern tillbringade så mycken tid, brann ned. Men då hade Eskil övertagit jordbruket, och han hade inte arvt intresset för smide, så han tänkte leva vidare utan smedja. Men så började fadern med kallsmide, och då fick det bli en liten ny smedja, som fortfarande finns kvar, med de flesta verktygen i behåll.

På den tiden fanns ingen elektricitet, så arbetet fick utföras vid fotogenlampans, Felixlyktans, sken. Den händige farsan gjorde en svängbar ställning till den, så att han kunde rikta ljuset.

På gården fanns nio kor och två hästar. Ibland hände det att man också födde upp ett föl.

KVINNOFLIT

Kvinnfolken arbetade med sitt. Från morgon till kväll. På gården fanns får, som gav ull till garn och kläder. Fyrskafft, säger Eskil sakkunnigt. Det skulle hålla att slita på. Linfältet, som lyste så vackert blå, skördades, och sen vidtog alla linberedningens procedurer. Så kom spinningen till finare och grövre garner, som blev till de präktigaste vävar. Det var roligt att se på mormor, när hon spann, säger Eskil. Hur hon drog ut tråden och släppte den. Det gick så fort. Hon kunde också spinna becktråd av fint lin. Den användes till att laga skor med. Man gjorde hål med pryl, och sen kunde man sätta på lappar.

På senare tid skickade man bort såväl ull som lin till spinning. Man vävde jämt, säger Lisa. Men nu har hon lagt av. Hon ska fylla åttio om några månader. Slagbommen dunkade ständigt, och vävarna växte fram. Mattor, gardiner, dukar, handdukar och tyg till skjortor och underkläder, som syddes med trädknappar för att klara den hårda pressen i stenvangeln. Strykjärnen fanns alltid till hands. Man hade lodjärn med två lod på gång. Det ena värmdes upp i spisen för att ersätta det som svalnat. Loden togs ut med tång.

3

TUÅTT

Mamman kokade såpa, kommer Lisa ihåg, och lut gjordes av björkaska. Vatten togs upp ur brunnen med hink på stång och bars eller kördes till brygghuset. Man hade gott om sänglinne, och stortvätt hölls bara några gånger per år. Tvätten kördes ibland till sjön för klappning och sköljning. Sen fladdrade lakan och handdukar kring hela kvarngårdsbacken. Och tänk så gott det luktade om kläderna!

SKOR OCH STÖVLAR MASTE MAN JU OCKSA HA!

Aven den detaljen ordnades i hemmet. Man lämnade in hudar till garvning i Östhammar, och sen kom skomakarn. Oftast var det Dövkalle, som stod för skotillverkningen, men slaktarn Lundkvist från Sandvik, även kallad Tönneskalle, sydde ett par stövlar åt Eskil. Det var så mycket vatten på isen när jag gick och läste i Hang, säger Eskil, så farsan beställde ett par riktiga stövlar åt mig, och så bra skor har jag aldrig haft. Man smorde och fick dem tätta.

MAT OCH DRYCK

Slakten skedde hemma på gården. I Lisas barndom saltades kött och fläsk in, men snart nog kom konserveringen och revolutionerade mathållningen. Troligen på tjugotalet. I dag har Lisa, som de flesta andra, en modern frysbox att plocka ur. Det var inga bestämda slakttider. När grisen kom upp i vikt, så där en 150 kg, var det dags. Mormor bryggde öl och dricka av korn och råg, som mältats i bastun. Eskil minns den goa värmen och fukten, som var så hög att felixlyktan slocknade. Allt bröd bakades på den tiden i hemmet. Storbak av hårt bröd gjordes för att räcka hela vintern, så där hängde prydliga rader av bröd på köksstängerna. Vid de baken hade man extra hjälp. Man bakade också paltbröd, och mormor bakade bröd till hästarna av gröpe och korn, minns Lisa.

KALAS hade man förstäs. I första hand för slakten. Riktiga kalas pågick i dagarna två eller tre. Då hade man kalaskokerska till hjälp.

SNART VUXNA

Både Lisa och Eskil konfirmerades i Hargs kyrka. Till konfirmationsläsningen tog man sig med båt sommartid, och på vintern fick man gå över isen. Jag frågar, om de inte var rädda för vågor och djup. Men nej då, de var ju vana. Eskil har minsann en bild från konfirmationen att visa upp. En påfallande snygg, rakryggad tonåring I dag är Eskils rygg svårt böjd av sjukdom, hårt arbete och en traktorolycka, som så när hade kunnat kosta honom livet.

NU VILLE MAN UT PÅ VIFT

Vad roade man sig med? Tittade efter flickor förstäs, säger Eskil. Han och grannpojken var inte så mycket tillsammans med Tvärånungsdomarna. De tyckte det var roligare att jaga litet längre bort.... Dansa kunde man göra på Söderön och i Ytteraby

4

och i godtemplarlokalen i Längalma hade man en hel del roligheter för sig. Både teater och sång. Lisa och Eskil var medlemmar i logen, och Eskil var säkert särskilt gärna sedd, för han kunde spela dragspel. Ett femradigt hade han. Det hände att han spelade på en och annan dans, och till och med på bön hade han spelat. Att gå på bön tillhörde nöjena. Man gick till bönhuset i Tuskö. Där sjöng grabbarna av hjärtans lust de gamla läsarsångerna, accompanjerade på orgeln av en gammal tant, som inte kunde läsa noter. Det blev sång utav tusan, så vi fick beröm, säger Eskil. På den tiden såg man aldrig en jänta, som var någe i tagen. Alla var nykt. Nu är dom värre än karlarna.

Att åka till Osthämman på marknad var ett annat nöje. En gång blåste det upp ordentligt under vägen. Lisa och kusin Svea satt torra under kapellet, men Eskil fick skorna fulla av vatten, och Karlssons, som också var med, och inte hade sjövana, dom grät.

FOR KUNG OCH FOSTERLAND

Så var det dags för Eskil att göra rekryten. Aldrig hade man haft så bra. Hade hästar utav tusan! Han blev malaj, men visst måste han arbeta hårt. Körde foderhö från järnvägsvagnar vid Värtan till K I upp på skullen. Hämtade Cellfor, ett slags pappersmassa, som användes till hästfoder, vid Tantolunden, och bar hundrakilossäckar på ryggen. Rekryten varade i tre månader.

NU TYCKTE MAN ATT MAN KUNDE ÅKA HUR LANGT SOM HELST

Deras första cyklar köptes på auktioner. Vilken lycka att kunna ta sig fram. Fast man hade ju bara kostigar att fara på. Värst var det i mörker, men karbidlampan klarade det mesta. Med en dynamo skulle det aldrig ha gått, säger Eskil. Dynamo är bara skit. Ibland kunde man få en flicka på ramen. En gång tog Eskil upp en gästpiga, som skulle från Mälby till Yttersbyviken. Hon var så tjock, och cykeln var träng mellan styrkrokarna, berättar han, så han kunde inte styra, utan cykeln gick i diket. Opp och försöka. Ner igen. Sen måste de gå.

Cykeln var till god hjälp också när man varit iväg och handlat. Jobbigt var det, när man skulle över vid Tuskösundet, som alltid gick öppet, och där det inte fanns någon bro. Man kunde ha en ryggsäck på ryggen, ett drickskrus fastsurrat vid bakhjulet, en pakethållare fram och en bak fulla med varor. Sen gällde det att bära cykeln under ena armen och med stäng i andra handen balansera på stänger över sundet. Jobbigt var det också att komma upp på berget, när man väl klarat sundet.

Också med häst tog man sig över sundet. Det hände t ex att man körde kalvar till slaktbilen, som mötte på andra sidan. Ibland stod vattnet så högt att bara litet av ryggen på märna syntes, och kalven var nästan ihjälkörd innan slaktbilen kom, berättar Eskil. Vanliga fiskebåtar kunde ta sig igenom sundet, och Eskil körde vanligen den vägen till kvarnen vid Elfnäs.

5

MODERNARE TIDER

Det började bli tal om att skaffa telefon. Grannens, Hörners, skulle sköta telefonväxeln, och Hörner försökte övertala Eskil att få installera en apparat. Eskil tvekade lite, berättar Lisa, men Hörner sa, att om Eskil slog till meddetsamma skulle han få nummer tolv., Annars skulle det bli nr tretton. Det blev nummer tolv.

Elektriciteten revolutionerade förstås det mesta. Men det var roligare att tröska förr, med räoljemotor, tycker Eskil. Det var alla tiders motor. Inga problem. Den hette Avance och värmdes med lampa. Det var en motor det! Den här elektriska står här som en annan klump. Avancen användes också till att dra gårdens kvarn.

År 1955 köptes den första bilen, en Volvo PV. Då fanns det vägar att åka på och bro över sundet vid Tuskö, Så nu hade världen plötsligt blivit större. Det blev ytterligare tre bilar, men för ett par år sedan sålde syskonen den sista bilen, så nu får de ta sig fram på annat sätt.

BILDERNA BERATTAR.

Fotoalbumen kommer fram, och Lisa visar många bilder från glada sommarminnen. Förr i världen flyttade Eskil och Lisa ut i lillstugan sommartid, och det stora huset hyrdes ut till sommargäster. Nu hyr man inte ut längre, men åtskilliga fritidshus har byggts på Kvarngårdets marker, och sommargästerna tittar in lite då och då. På ett av korten dansar minsann en av sommargrannarna runt med en leende drottning Silvia, och på kortet under ses hans fru bredvid självaste kungen. Jag tänkte, att det kunde väl aldrig bli bra med en så fin karl, säger Eskil, men han är alla tiders.

Vi ser på kort av båtar, slätter, djur. Av mamman, som ser ut som ett rekordligt fruntimmer, och av morfar, som måste ha varit en ståtlig karl. Lisa ung och vacker. Fyrtio - femtioårskalas, invigning av nya tvärnövägen mm mm.

Lisa har daterat alla korten, och hon har också samlat intressanta tidningsurklipp från gångna tider. En kulturgärning i det tysta.

Några veckor efter vårt besök drabbas Lisa av sjukdom, som gör att hon får svårt att tala och att röra sig. Ambulansen kommer och för henne till Akademiska Sjukhuset i Uppsala. Lyckligtvis återfår hon talförmågan, och efter en natt på sjukhuset vill hon hem till Eskil, som hon vet väntar på henne.

Efter ett par veckor får vi veta, att Lisa är sjuk, och då tittar vi in för att höra hur det står till. Lisa ligger på kökssoffan med filten uppdragen under hakan.

6

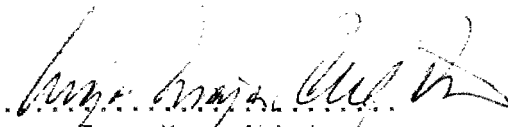
Vi möter hennes stora ögon. Hon är så vacker där hon ligger. Hon har blivit litet bättre. Till och med varit uppe och kokat kaffe. Eskil står för hushållet och värmen. Har nykliven ved vid spisen. Det kan inte vara så lätt för honom att klara småsysslor. Så darrhant, som han är ... Att köra traktor är troligen enklare.

Jag säger, att de borde kunna få hjälp. Det ska ju vara så nu för tiden. Att man ska få hjälp i hemmet vid sjukdom. Nej, vi klarar oss själva, säger Eskil. Det är vi vana vid. Så var det också i gångna tider. Man tog inte hem läkare, när någon blev sjuk. Annat var det med djuren. Då kom veterinären.

Det känns som om den gamla tiden dröjt sig kvar på Kvarngärdet. Som att möta en helt annan tid. Sämre eller bättre kan diskuteras. Jag förstår, att Lisa är en fantastiskt tålig och fin människa, som funnit sig i och orkat det mesta. I köket finns kallvattenkran, vad jag kan se, men inget avlopp tycks finnas vid diskbänken. En elektrisk symaskin har hon skaffat, och kylskåp och frysbox, men annars finns det nog inte många moderniteter i hushållet. Jag känner mig nästan skamsen när jag går hem till mitt kök med maskiner av alla de slag och mikrovågsugn på bänken. Varför kan man inte finna sig i? Visst skulle det väl gå ändå? Man måste känna sig liten inför en kvinna som Lisa.

Ett par månader går. Så ringer Lisa och bjuder på eftermiddagskaffe. Underbart att hon är så frisk igen! Det blir ett par timmar med flera minnen, flera bilder. Med kaffe och tårter. Choklad och hemgjort nyponvin. Läskedrycker. Allt serverat på Linas lugna, försynta sätt.

Martin och jag är lyckliga över att ha fått lära känna Lisa och Eskil. När vi nu åker förbi Kvarngärdet är det inte längre ett okänt och slutet hus. Ibland blir det en liten vinkning. Kanske sitter Lisa och Eskil på kökssoffan vid fönstret och ser ut över vägen och viken, medan tiden går vidare, som den alltid har gjort.

Inga-Majé Ahlsén

KLIPP ur ÖSTHAMMARS-TIDNINGEN 1910

- Förbudsomröstning i Harg, av 1421 behöriga personer vill 1235 ha förbud, därav 103 mellan 18 - 21 år. 180 personer vägrat delta, 6 nej, 76 ej anträffbara, finns 1488 personer över 18 år.
- Propagerades för järnväg Häverösund - Harg - Östhammar.
- Folkmängd i Harg 2.501.
- Fartyg till salu. Flera bra fartyg från 70 - 400 reg.ton säljs billigt gm M Lundqvist Östhammar.
- Från Herräng. Priserna höga på marknad, 12 öre kg för morötter, 3:75 för en fjärding Gräsöströmming.
- Stationsexp. Graff storförskingrare 30.000:-.
- Auktion på Värblingsö, V Andersson.
- Uplandsbankens balansräkning 39.302.634.
- Annon: Bot för engelska sjukan m m.
 - gör uppoffringar för barnen och Ni ger dem ett helt livs hälsa -. Försök Pastorskan Anna Hägglöfs Universalsmörjelse eller Rissmornig.
- Deklarationsskyldig den som 1909 varit taxerad till inkomstskatt för minst 1.000 kr.
- Den nya kommunala rösträtten på landet

<u>Jordbr.fastighet</u>		<u>Annan fastighet</u>		<u>Kapital el arbete</u>	
Antal	Ber inkomst Tax. efter 6%	Tax. värde	Inkomst efter 5%	Tax. värde	Inkomst
1	6	100	25	• 500	500
20	5502	91.700	5505	110.100	5501
40	15504	258.400	15505	310.100	15501
- Barnamörderska (10 mån baby) i Långalma dömdes till 6 års straffarbete.
- Landstingsval för inkomst t o m 1.000:- = 1 röst, däröver 11 röster + 1 röst för varje påbörjat 500:- varmed inkomsten överstiger 1.500 kr.
Ingen hur rik o mäktig han än är får mer än 40 röster.
- Den 18 mars - Stakningen Gräsö - Öregrund nedläggs men isen är fortfarande körbar.
- Frågor om utskänkingsförbud på ångbåtarna tar ett steg framåt.
- Ångfartyget Östhammar I, Kapten G Lundin.
Stockholm - Östhammar - Öregrund - Gefle (anlöper ej Tvärnö, Singö - Herräng - Hargshamn).
- Ångfartyget Östhammar II, Kapten E Ericsson
Från Östhammar tisdag o fredag
Från Stockholm torsdag o lördag
Anlöper vanliga bryggor.
- Lustresa Ångfartyget Elfsnäs. Elfsnäs - Östhammar.

- Fiskhandlare se upp: En pojke från landet säljer fisk ur annans obevakade korgar.
- Fest stavas FÄST - Raggarö Blåbandsförening m fl.
- Tjocka 3 maj. Flera nätter. "Bror Oscar" på grund utanför Norrtälje. "Östhammar 11" försökte bärga men misslyckades.
- Torgpriser i Gefle:
 - Råg 12:50 -13:-, Korn 11:50, Havre 10:50-11:-/ 100 kg.
 - Potatis 5:- per gammal tunna.
 - Smör 1:90-2:- per kg.
 - Ägg 1:20 - 1:25 per tjog.
 - Oskummad mjölk 14-16 öre, skummad 7-9 öre
 - Nötkött 70 öre - 1 kr
 - Kalvkött, späd 60 öre
 - " göd 1:15
 - Fläsk 1:05 - 1:10
 - Gädda 70 - 80 öre
 - Strömming 60 öre per val
- Ångfartyget Kung från Edsvik kl 4 fm till Östhammar via Tvärnö.

M E L L A N G Ä R D E N

Tvärnö, Harqs socken, Frösäkers härad, Stockholms län är enligt gamla urkunder den officiella beteckningen på den gård, som kommer att behandlas i följande historik. Men ingenting är beständigt i denna världen, inte heller de statliga jordregistren, som för övrigt började föras redan år 1540 under Gustaf Wasas regeringstid. Ännu idag kan vi se gamla husgrunder i backen mellan Norrgården och Mellangården, med den nya vägen å ena sidan och den gamla vägen mellan dessa gårdar å den andra. Till och med gamla fruktträd finns kvar. Dessa husrester vittnar om var den ursprungliga Mellangården var belägen. Vid laga skiftet flyttades husen ner till södra havsstranden och hemmanet ändrade namn till Södergården. Samtidigt bytte den tidigare benämnda Södergården namn och fick heta Mellangården. Även under vårt århundrade har en förändring skett i och med att dessa delar av Roslagen överförts från Stockholms till Uppsala län.

Att Mellangården fått äran att först presenteras beror inte på att detta hemman på något sätt är unikt. Förmodligen har samtliga Tvärnös mantalsförda hemman varit ganska jämbördiga, men olika ägare har naturligtvis under tidernas lopp spelat en mer eller mindre betydande roll i bygemenskapen. Att det blivit Mellangården, som först presenteras, beror främst på det rikhaltiga underlag av gamla gårdshanbdingar och andra tingsprotokoll, som finns bevarade på gården, och det mycket goda samarbetet jag haft med gårdens före ägare Helmer och Astrid Johansson.

Den äldsta bevarade handlingen är daterad den 5 december 1739 och gäller gränsdragningen mellan Väster- och Öster Tvärnö byar, och Erik Mattsson i dåvarande Södergården godkänner samtidigt den fastställda ägofördelningen mellan byns gårdar, Norrgården, Mellangården och Södergården.

Denna handling är upprättad på grundval av "Högvälborne Herr Landshövdingen OTTO MAGNUS WOLLFELDTS order av den 24 November 1738 efter ansökan av "Krigsrådets Högvälborne Baron Herr Eric Oxenstierna och Frälse Skatte Bonden Mats Ersson. Förrättningen

påbörjades den 30 april 1739 och redan den 12 maj samma år godkänner "Erich Matsson uppå egna och min kiära hustrus wägnar" det upprättade förslaget.

Den nya ägofördelningen framgår av den upprättade utförliga kartan med DELINEATION, d v s på kartan inskriven specifikation över respektive hemmans ägor i jord, skog, holmar och skär. Ett exemplar av denna originalkarta uppklistrad på duk finns i förvar i Norrgården. Vissa partier på kartan är skadade och andra mer eller mindre oläsliga, men under tiden har jag lyckats spåra andra kopior, med vidhängande följedokument, med vars hjälp den kompletta texten kunnat uttydas.

Kartan är också intressant därför, att det tydligt framgår vilken roll landhöjningen spelar under längre tidsperioder. I det här fallet gäller det 250 år. Klubbskären, Pelles öhrn, Slätberget och Ytterhällen var sex separata öar utanför Södergårdens "åker-
gården och ängar" och även Lillskäret och Laduskäret vid gränsen mot Raggårön var kringflutna av vatten.

Ett mycket prydligt dokument, sirligt präglad på finaste pergament och daterat 31 mars 1804 utvisar att Bonden Hans Mattsson av Carl Magnus Braunerhjelm köper hemmanet No 4 ett mantal och No 5, 1/2 mantal inklusive torpet Synäs för 4000:- Riksdaler Banco med halva summan kontant och resten inom fyra år.

Under tiden hade också vissa jordregleringar företagits helt privat i det ärvda jordlotter bytts och hemmanet därigenom kunnat bibehållas intakt.

En intressant förteckning över befintliga hus daterad 2 december 1805 bör också nämnas. Vid boskifte skulle gården delas mellan Hans Mattsson och Ana Schedersson. Ojäviga förrättningsmän förtecknade och värderade samtliga hus samt delade beståndet i två likvärda delar. Därefter följde lottdragning och intygande att parterna godkänt delningen.

På gården fanns då:

- 2:ne stufwor med kammare inunder näfwer och klyfwerke
- 1 st stall med portgång och foderrum
- 1 st bod med porttvider sammanbyggt inunder näfwer och klyfwerke
- 2 st sammanbyggda bodar under näfwer och klyfwerke
- 1 st bod på gården under näfwer och klyfwerke
- 1 st nytt fähus under rör och halmtak
- 1 st får - swinhus och foderhus sammanbyggt under rör och halmtak
- 1 st trösklada, loge och tvenne golf under rör och halmtak
- 1 st vagnalider med skulle under rör och halmtak
- 1 st bryggghus under näfwer och klyfwerke
- 1 st källare under näfwer och klyfwerke
- 1 st wedluder med tvenne rum under halmtak
- 1 st siöbod wid siön under näfwer och klyfwe werke

1 st badstufwa under näfwer och klyfwe werke
 2 st hólador på Sunds skere under halmtak
 1 st foderlada på Siunäs skeret under halmtak

År 1843 var det åter aktuellt med skifte.

Riksdagen utfärdade år 1827 bestämmelser rörande LAGA SKIFTE. Hemmansägaren Jan Ersson i byn hade den 19 december ingivit ansökan om laga skifte och redan den 30 i samma månad förordnade Länsstyrelsen om förrättningen. Den 4 maj 1844 infann sig lantmätare med biträde samt två godemän efter tidigare gjord kungörelse. Samtidigt infann sig rägängsgrannar från Väster-Tvärnö, Hargs Bruk och Länsö. Hargs bruk ville hävda att Sundskäret tillhörde dem men återtog vid senare sammanträde denna ståndpunkt. Man var överens om att ny karta borde upprättas. Lantmätaren talade om att nya uppmätningar (ny refning) var nödvändig och man var beredd att ställa erforderliga hjälpkarlar till förfogande.

Det blev många sammanträden med nya förslag och motförslag, småjusteringar i gränsdragningen mellan gårdarna och fastställande av samfälliga lotter. För gemensamt nyttjande avsattes:

- Lastplats vid Norrsveds udde
- Sjöviste och lastningsplats å 2:e ställen vid Gethägnaderna
- Lastningsplats vid Vedudden
- d:o vid Brandbacken
- Sjöviste och gistvall utför Brandtgärdet
- Rättighet för Norrgården till brunnens begagnande i gårdshagen, i den händelse att nämnda brunn möjl. ej skulle komma inom hemmanets gränslinjer
- Rörtäkten uti Langnö sjön skall efter skiftet tillträdes ärligen bärgas med samland hand och sedan delas efter den delningsgrad som blivit gällande
- Fiskevattnet såväl uti Saltsjön som Langne sjön ävensom uti utloppet från den senare bliver hädanefter som hittills samfällt
- Vid Väster Tvärnö rägäng mellan Saltsjön och vägen skall till båtsmannen, av oskifte utsättas, och från samfälliga delningsmassan avdragas ETT TUNNLAND
- Skola vägar till lastningsplatser och sjövisten avsättas till 4 alnars bredd, varjämte övriga vägar å skogen där de av ålder varit ej efter skiftet får förmenas en han av deltagarnas till begagnande.

Senare begärdes från Södergården fri vattenväg för kreatur över Jan Erssons skifte till Norrgårdets gårdesgård ned till Saltsjön.

Vid sammanträde den 12 juni 1845 var man slutligen överens om reglerna för stängningsplikt o s v och att förrättningen till gemensam nytta i vederbörlig ordning var avslutad.

Av byns sammanlagda areal om 129 tunnland jord och 724 tunnland skog tillföll Mellangården 12 tunnland jord, 26 tunnland äng och 224 tunnland skog.

Dessa skiftesförrättningar måste ha inneburit mycket stora omställningar för alla berörda parter. Dagligen får vi bevis på hur obenägna människor är att finna sig i förändringar och det är väl inte att tvivla på, att dätidens människor, vana vid att det bestående skall så förbli, hade ännu större motvilja till förändringar. Säkerligen var det många besvärliga frågor om rättvis fördelning att lösa, men det är ändå förunderligt att skiftesförrättningarna i regel slutfördes i allmänt samförstånd. Förmodligen var man medveten om att endräkt och god grannsämja var långt värdefullare än "nägra kvadratref ängsmark" eller nyttjandet av samfälld mark på förment otillbörligt sätt.

Även gårdshandlingarna efter laga skiftet fram till våra dagar är intressant läsning. Där finns ett antal köpebrev med vederbörligen utfärdade fastebrev, d v s av häradsrätten fastställt ägareskifte. Där finns lagfartsprotokoll och lagfartsbevis, reverser och taxeringslängd. Men där finns också stämning på tusköbönder, som olovligen tagit björknäver och på utebliven bärjarlön om 13 Riksdaler 15 shilling Banco.

Men det var inte bara jorden, som sysselsatte Mellangårdens ägare. Sjön lockade också. Den bjöd på ett gott fiske men också på vidgade vyer. Men det gick inte för sig att göra slut på pengarna i främmande hamnar och att vid hemkomsten föra ett "oregerligt leverne", om ett rekorderligt fruntimmer härskade där hemma. Det kunde resultera i onåd hos kyrkans mäktige tjänare och en nog så neslig omyndigförklaring.

Men där finns också bevis på ljusare sidor av tillvaron. I början av 1800-talet hade bonden Eric Ersson en dräng, som han tydligen uppskattade mycket. Enligt ett tingsfört kontrakt tillförsäkrade han Per Larsson och hans tillkommande hustru rätt "att till sin död oqvalda njuta besittningen och all blifvande inkomst av den plats på ödemark under mitt ägande hemman i Werlingsö, som jag åt honom utstakat"

En förteckning över Mellangårdens ägare/brukare från början av 1700-talet till våra dagar bifogas.

Uppsala i november 1988

 Martin Ahlsén

ÄGARE OCH BRUKARE AV SÖDERGÅRDEN / MELLANGÅRDEN I ÖSTRA TVÄRNÖ.

- 1981 01 01 Anders Johansson övertar gården från sina föräldrar.
- 1938 03 01 Helmer Johansson övertar gården efter sina föräldrar.
- 1893-03-22 Anders Gustaf Johansson f. 1863 köper hemmanet av föräldrarna Jan Persson och Chatarina Mattsdotter. No 3 $\frac{3}{16}$ mtl, No 4 $\frac{3}{8}$ mtl och No 5 $\frac{3}{16}$ mtl. Köpesumma 4000 kr jämte lagan.
- 1884-04-28 Jan Persson f. 1826 och hustru Catharina Mattsdotter köper av C. P. Johansson $\frac{1}{4}$ mtl bestående av $\frac{3}{16}$ frälse, $\frac{1}{6}$ frälse skatte under 3, 4 och 5. Köpesumma 2500 kr.
- 1882-03-27 Karl Petter Johansson köper av Johan Erik Törnqvist de avsöndrade lägenheterna Sandvik, Lugnet och Brendskären jämte lagan. Köpesumma 6000:-
- 1879-10-07 Jan Persson och hustru Catarina Mattsdotter köper av E. Zetterlöf $\frac{3}{8}$ mtl frälse och $\frac{1}{8}$ mtl frälse skatte under No 3, 4 och 5. Köpesumma 8000 kr. I köpet ingår de avsöndrade lägenheterna Sandvik, Lugnet jämte laganförmåner.
- 1877-01-08 Skeppsredaren J. E. Törnqvist köper av Erik Zetterlöf $\frac{1}{2}$ mtl ($\frac{3}{8}$ mtl frälse, $\frac{1}{8}$ mtl frälse skatte No 3, 4 och 5. Köpesumma 10.000. Sandvik, Lugnet och lagansförmån ingår i köpet.
- 1876-12-07 Skräddarmästaren Erik Zetterlöf och hustru Eva Sofia f. Svedlund köper av P. J Berglund och hustru Sofia Törnqvist $\frac{3}{8}$ mtl frälse och $\frac{1}{8}$ mtl frälse skatte. Köpesumma 10.000:-
- 1876-10-05 Skräddarmästaren Erik Zetterlöf med hustru Eva Sofia köper av M Törnqvist $\frac{1}{2}$ mtl. Köpesumma 10.000:- (Enl. husförhörslängd 1851-1860 arrenderades hemmanet av Erik Andersson f. 1811 och inflyttad från Skäfthammar.
- 1846-09-23 Hans Mattsson ärver efter föräldrarna Matts Jansson och hustru Cristina Hansdotter $\frac{2}{3}$ mtl.
- 1836-09-23 M Törnqvist ärver $\frac{1}{2}$ mtl efter fadern Hans Mattsson.

M E L L A N G Å R D E N - Ö S T E R T V Ä R N Ö

Intervju den 6 september 1988 med Helmer Johansson
förrre ägaren av Mellangården i Oster Tvärnö.

Nedtecknat av Martin Ahlsén som en del av studiecirkelns
"Tvärnö förr och nu" arbete.

Efter det Helmer med sin hustru Astrid under 43 strävsamma år brukat den fäderneärvda gården i Tvärnö och där fostrat en dotter och två söner, överlät de 1974 hemmanet till sin yngste son Anders och hustru Eva och kunde 1987 se sig om efter en bekväm hyreslägenhet i Osthämmar. På Tvärnö var det inte bara jorden och skogen som fängade deras intresse utan sjön var också en nog så viktig ingrediens i deras liv. I och med flytten är intresset för gården ingalunda borta, för när det behövs ett extra handtag behöver Anders inte vänta länge och inte Eva heller när det behövs passning av barnen. Det är förstås en resa på över en mil, men idag är ju inte det så märkvärdigt, för Helmer rattar fortfarande sin bil. Sjön har de däremot sett till att de har på närmare håll, och man behöver inte gå längre än till fönstret i vardagsrummet för att få en vacker utsikt över samma böljor som smeker Mellangårdens stränder.

Helmer föddes på gården år 1906 och gick i Tvärnö skola. Det fanns en dräng på gården och han behövde därför inte, som fallet var på många andra håll, hjälpa till under skoltiden. Först efter konfirmationen i Hargs kyrka började livet på allvar. Då var man med ens fullvuxen karl färdig att mäta sig i muskelkraft och förstånd med de fullvuxna. Ett av de första mannaproven var förstås att skära rågen med lie och var och en av oss senare tidens barn, som någon gång fattat ett lieorv, förstär kanske mödan att svinga en lie under en hel dag, ofta med sommarsolen stekande på ryggen. Helmer håller med om att det är en himmelsvid skillnad mellan allt slitet då, när det gällde att hugga i, ofta mer än man orkade, och dagens petande på manöverspakar och tryckknappar på maskiner och motorer.

Vad sysslade man då med under årets olika månader?

Helmer lutar sig fundersamt tillbaka i fätöljen och börjar sin berättelse.

Efter det man sagt adjö åt det gamla året, hälsat det nya och klarat av de många julkalasen var det dags att ta itu med gödselstacken och köra ut dyngan på åkrarna. När det var klart var det dags att börja hugga i skogen. Det var i första hand sjöved, litet klernare skog, som fälldes med bägsåg och kapades i skogen i längder om 6 kvarter. Därefter körders den ner till vedplatsen nere vid sjön i väntan på hugad köpare. Det var i regel skutskeppare från Väddö, som under sommarens lopp körde så många resor de hann med till Stockholm. Men det fanns grov skog också, och då måste man ta till timmersägen och då var man två som drog åt varsitt håll, men inte på samma gång förstås. Det mesta timret gick åt till gårdens eget behov för underhåll och nybyggnader, men ibland såldes en del till sägen i Alvnäs eller Osthämmar. Det virke man själv behövde för gårdens behov flottades i regel till Alvnäs och sågades där.

Under januari månad dröjde det länge innan solen höjde sig över horisonten och dagens ljusa timmar var lätt räknade. Men tur var väl det kanske, för skogshuggning var ett tungt arbete på den tiden. Att stå med krokig rygg och dra av en grov tall var inget latmångöra, isynnerhet om det var djup snö. Det skulle ju inte få lämnas alltför långa stubbar kvar, men man kunde alltid hoppas att ingen skulle komma och kontrollera när snön var borta. Under februari blev dagarna längre, men då var man litet bättre tränad och humöret lättades av vackra soliga dagar ibland och av vissheten att huggningen snart skulle vara överstökad.

Med mars månad kom vårsolen men på samma gång gällde det att förbereda sig för en kommande höst och vinter. Gårdens behov av brännved var hemkörd till vedbacken, där den skulle kapas till lämpliga längder, till att börja med för hand, men på senare tid med klinga och fotogenmotor. Därefter skulle den klyvas till spis- och kakelugnsved. Till den stora bakugnen användes längre och grövre ved och så finare stickor förstås till den lilla gluggen bredvid ugnsluckan. Veden staplades i långa travar på vedbacken för att torka i vårsolen och när den väl var torr travades den på nytt i vedboden under eftersommaren.

Under april var det åter dags att länsa gödselstacken och så var det tid att tänka på översyn av gårdens alla gärdesgårdar. Varje år stängde man omkring 1000 störrar, d v s inte långt ifrån en kilometer. Om man tänker sig att en ny gärdesgård stoppar i så där 15 - 30 år kan man förstå att det fanns åtskilliga kilometer gärdesgård på ett hemman som Mellangården. Man ville ju inte gå och bära stängslet onödigt långt och därför klövs gallringsvirket för att räcka längre. Sen skulle det samlas ihop grankvistar till vidjor och dessa måste basas, eller baddas som man sa här på trakten, för att de skulle hålla att vira runt störrarna. Inte

sällan var det kvinnogöra och ibland fick barnen hjälpa till därmed.

I maj månad började vårbruket på allvar, men det hände någon gång ibland att säningen kom igång redan under slutet av april. De höstplöjda åkrarna var inte så lätta att få bukt med och det fordrades åtminstone tre - fyra vändor med par hästar och 13-pinnars fjäderharven för att jorden skulle reda sig, men ibland räckte inte ens det. Sen var det dags att ta fram säningsmaskinen och här var det fråga om ett precisionsarbete. Ve den, som råkade ästadkomma "lappgäddor", särskilt om tegen låg i närheten av vägen. Under alla dessa körslor fick körsvennen knalla och gå bakom plojen, harven och säningsmaskinen, så man förstär att åtskilliga mil tillryggalades under årets lopp. Cirka 40 mil torde inte vara tilltaget i överkant. När åkrarna skulle vältas efter sädden var det väl bara bra med litet tyngd på sittbrädet, men det var väl nästan det enda tillfället att åka. Det sista som skulle ner i jorden var potatisen, som i regel sattes i början - mitten av juni månad.

Nu var det inte så att man bara kunde sitta och rulla tummarna och se hur det växte, ty före höskörden skulle den tidigare under året utkörda gödseln spridas och plöjas ned och ge näring till kommande grödor.

Någon konstgödsel fanns inte på den tiden, utan man fick klara sig med vad stall och ladugård gav. Inte hade det väl skadat med ytterligare tillskott, men å andra sidan sögs inte jorden ut då som nu. Det tillämpade växelbruket innebar att jorden fick vila vart sjunde år, då den under hela sommaren skulle rensas från ogräs och gödslas. Året därpå säddes råg eller vete och under de följande två eller tre åren bar åkern hövall och därefter säddes vårsäd, som bestod av havre, under två eller tre år.

Höskörden påbörjades på den tiden senare än nu. Klöver slogs inte förrän den hade börjat blomma och timotejen skulle också i det närmaste vara färdig för blomning. Slättermaskin fanns det på den tiden, men mycket måste fortfarande slås med lie. Det var ängsslätter, alla steniga backar och alla diken. Hö var en bristvara för det mesta och det gällde att ta tillvara varje strå. Sjöfoder var det också många som tog tillvara, och då fick man gå ute i vattnet och slå av gräset under vattenytan för att lien skulle bita. Så skulle gräset dras upp på land för att torka,

Den som gick med lien fick minsann inte vara slö, men lien blev det hur noga man än var med att undvika stenar. Och tur var väl det. Nu fick man tillfälle att ta sig en paus och räta på ryggen. Att brynja en lie var en konst det också. Det var en snabb takt i brynjeföringen och det blev till en sällsam musik att höra ett lag "slättermaskin" gnida sina instrument.

Nu gällde det att få höet torrt så fort som möjligt, varför det vändes eller hackades upp, som man sa, och det gjordes naturligtvis också för hand. I början volmades allt hö för att ligga något skyddat för en överraskande regnskur, men innan höet kördes in "kastades volmarna ut" d v s volmen spreds ut för att höet skulle få torka efter. Det blev gärna litet fuktigt under volmen om det hade regnat.

Så småningom blev hässjningen allt vanligare och då blev man inte lika beroende av regnfrött bärgningsväder. Kom det några regnskurar så torkade höet snart igen. Här på Tvärnö användes korta hässjor med 9 - 11 störor. I början användes tjärat hampgarn som hässjelina, men den ersattes så småningom med stältråd. Den rostade fort och den ersattes efterhand med galvaniserad tråd.

Så snart höet var torrt skulle det upp på skullen. Ett par hästar och två flakvagnar ombesörjde transporten från åkern. När lasset kom fram till skullen böt man vagn och på så sätt flöt på- och avlastningen i jämn takt. Tungt var det för den som lastade upp på vagnen, särskilt sista varvet, men lättare var det inte att lasta upp på skullen genom den tränga luckan, som vanligen låg mot solsidan. Inte var det heller så lätt att stå på skullen och "ta emot", särskilt när bingarna blev höga och utrymmet trångt. På skullen hjälptes minst två åt att hålla undan och dessutom en, som gick och packade och såg till att det blev fullt i varje liten vrå. Först på senare tid började man salta höet för att det skulle bevaras bättre och dessutom fick djuren sitt saltbehov täckt.

Med höbärgningen arbetade minst 5 personer och gärna ytterligare någon för att det hela skulle löpa väl. Under 1950-talet lättades arbetet avsevärt i och med att höejektorerna togs i bruk och en förutsättning därför var den elektriska kraften, som kommit till Tvärnö några år tidigare.

På den tiden betade korna i backar och hagar under försommaren för att efter höbärgningen släppas ut på vallarna att beta den då frodiga grönskan. Någon andra skörd var det inte tal om på den tiden, eftersom ensilageförfarandet då inte var känt. Men det hade sina risker att släppa ut korna på den frodiga återväxten, särskilt vid fuktig och dimmig väderlek, eftersom jäsningsprocessen lätt framkallade trumsjuka, som kon ofta inte klarade av. Därför var det viktigt att först stilla hungern med ett fång torrt hö.

Det var inte bara hö som utfordrades. Lövtakten var i början av seklet ett viktigt tillskott i kosten. Fären gillade asklövet bra och hästarna tackade inte nej till härligt doftande torrt asplöv. Askarna toppades men asparna fälldes. De meterlånga kärvarna torkades och förvarades på skullen.

Enligt den gamla bondepraktikan skulle Erik ge ax och Olof kaka, men det var oftast en önskedröm och det dröjde i regel någon eller några veckor efter Olof, tills rågsörden började. Det var den långsträiga och tidiga Upplandsrågen, som gav rejäla kärvar. Ett par tunnland råg och ungefär ett tunnland vete täckte gårdens behov. Vetet var litet besvärligt att odla då sädden ofta gick ut om det inte var ordentlig tjäle under vintern. Veteplantorna ruttnade då lätt bort. Numera är det ingen här på trakten, som odlar vete, eftersom mjöl i bra kvalitet finns att köpa och jorden kan nyttjas för säkrare grödor.

Säden skars på den tiden också med lie. Två karlar med lie och två, oftast kvinnor, för att binda säden till kärvar. Man tog ett par nävar strån och virade ihop dessa till ett tillräckligt långt "band", som sedan lindades runt kärven. Ena änden i handen och den andra i armvecket och så sträknippet ovanpå. Sen var det "bara" att slå en knut på bandet. Att få en som höll i all hantering var dock ingenting för en nybörjare. Särskilt besvärligt var det med kornet, som var så kort att det var svårt att få tillräckligt långa band som höll ihop och så var det de vassa, taggiga kornfenarna, som så lätt fastnade på de svettiga armarna och kliade alldeles förskräckligt. Kornet blev moget senare på den tiden och skördades först efter rågen och vetet.

För att säden skulle torka sattes kärvarna i skylar, i regel långa skylar med en lina på störan som stöd. Till ärtorna använde man "ärtgalgar", tre stolpar på vardera sidan resta som ett hustak och tre liggande stäger på vardera stolpraden. På stängerna lags ärthalmen med ärtskiodorna inåt.

När säden var torr kördes den in i ladan och lags i "golv". Ladan räckte inte till att rymma hela skörden och därför var det nödvändigt att tröska varje sädesslag för sig, så det var tur att inte alla sorter mognade på en gång. Det gällde att få den torra säden under tak så fort som möjligt och tröskningen krävde också mycket folk. En eller ett par personer i golvet, som langade fram kärvarna till den som matade tröskverket. En som tog undan säd och agnar, en som bar halm och en man uppe i stacken. Före första världskriget drevs tröskverket med vandring med tre eller fyra hästar, och där fordrades också ett par personer för att mana på dragarna. Senare kom 8 hk råoljemotorn och efter det andra världskriget den elektriska motorn.

Med dagens skördetröska klarar en man av att på några timmar nå samma resultat som många dagars slit med att

Skära med lie och binda	4 personer
Skyla	4 "
Köra in i lada	5-6 "
Tröska	7-9 personer

Omsorgerna om skörden var emellertid inte slut i och med

tröskningen. Sedan skulle sädessäckarna bäras upp på magasinet och det var minsann ingenting för veklingar. Särskilt ärt-säckarna kunde få knogarna på den starkaste jätte att vitna innan de översta trappstegen passerats. Utan kattor hade förvaringen varit besvärlig. Gårdens rättor trodde sig ana paradiset, men om de inte höll sig på behörigt avstånd blev det mera katten på rätten än rätten på vetet.

Efter skörden och trösken kändes det skönt att få andas ut, men inte blev det många andedrag, för höstplöjningen väntade. Halva arealen skulle plöjas, och med hästar och enskärig plog tog det sin tid och vandringen efter plogen blev många nya mil i leriga stövlar, som vid dagens slut var dubbelt så tunga och kändes förmodligen ännu tyngre. Tur att inte begreppen arbetsmiljö och arbetsskador var uppfunna på den tiden.

Så var tiden inne för det årliga sikfisket under oktober/november och det var en händelse väl jämförbar med dagens älgjakt. Villebrädet var mindre men antalet så mycket större, och fisket pågick så där en vecka till fjorton dagar. Hundratalet sikar per fiskafänge kunde det bli om lyckan stod bi.

I slutet av oktober inföll flyttningsdagen för tjänstefolk med den påföljande "slankveckan", som var den tidens semester. Mellan-gården berördes inte mycket av varken flytt eller ledighet, för drängen stannade i regel många år och någon tanke på sysslolöshet var det aldrig. Dagarna blev kortare och kortare, men det skulle till nya skötar och nät och höststormarna var inte alltid skonsamma mot fiskeredskapen och talade man om maska gällde det sannerligen mera näten än dåsig sysslolöshet.

Höstslakten ville man gärna skjuta på så nära jul som möjligt eftersom det inte fanns dagens möjligheter att kyla eller frysa köttet. Julen var ju den stora festen under året med mycken och god mat. Eftersom det i stort sett var självhushåll kunde det inte bli så särdeles stora variationer i kosthållet i vardagslag och man måste föstå att de färska läckerheterna till jul med extra tillskott av köpta färskvaror bidrog i högsta grad till att skapa feststämning under jul- och nyårshelgen. Men sällan fanns det tid för begrundan och eftertanke. Ett barn hade kanske fötts under året och en granne gått bort, men annars var allt sig likt och man gick till sysslorna i det invanda mönstret för att under den kommande sommaren på nytt kunna fylla skullar, lador och sädesmagasin och därmed kunna klara sin och familjens försörjning under ytterligare ett år och om möjligt också lägga ytterligare en skärv på kistbotten för kommande ovissa tider.

Helmer tar en paus och kommer underfund om att det han berättat mest gäller förhållanden under den första delen av vårt århundrade, den gamla goda tiden, som man så ofta säger. Men han har också varit aktiv bonde under de årtionden efter det andra världskriget då en helt revolutionerande utveckling av det svenska jordbruket ägde rum. Hästen som dragdjur är borta, sädeskorntets väg från ax till kaka är minimal, plöjningen skulle kunna äga rum under hela dygnet och under de mörka timmarna i

strålkastarsken med "kusken" sittande i en bekväm fjädrande stol med radiolurar för öronen som hjälp mot ensamheten och med kommunikationsradio för kontakt med familjen. I skogen väsnas motorsågen och man måste fortfarande kröka på ryggen, men bara några sekunder i taget eller kanske någon minut för att få en riktig bjässe på fall, men av den kalibern finns idag inte så många exemplar kvar. Jorden skulle idag klara sig utan naturgödsel och giftsprutan utrotar ogräset effektivare än det eviga harvandet på trädan.

Men hur är det med julfirandet då, den stora festen vid årsslutet? Jodå, kosten är riklig och välsmakande - och näringsriktig. Men den skiljer sig ändå inte så förfärligt mycket från vad som skulle kunna vankas till vardags. Färsivaror, frukt och grönsaker kan man få när som helst men de måste betalas med pengar. De egna produkternas andel har blivit allt mindre som tiden gått.

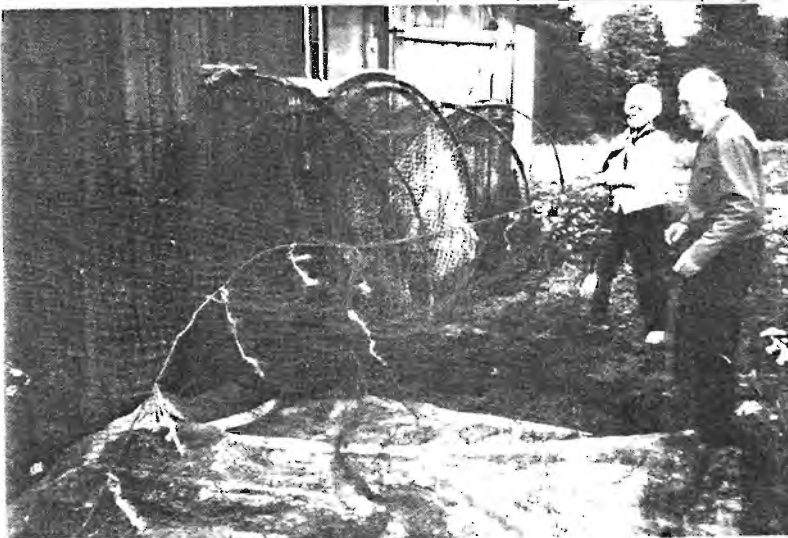
Så ställs Helmer till sist inför den svåraste frågan:
Vilken tid var den bästa under de 82 levnadsåren?

Frågan är förvisso svår att besvara för "DEN BASTA" är så mångtydigt. Mycket har blivit bättre, mycket av det som var sämre har blivit glömt och det som redan då var bra framstår kanske idag som bättre än det i verkligheten var.

P I G G A R O S P I G G A R

Syskonen Lisa och Eskil Johansson
i Kvarngärdet 19 mars 1988.

Sonja Edin och Sven Mattsson
demonstrerar storryssjan hos Sonja
på Sundskär 4 juni 1988.

Amy Mattsson i Norrgården
9 april 1988.